

sustainable development. The essence of the competence and creative approach is exposed; ways of its implementation in education, research, practice and volunteer activities during the training of future specialists of social sphere are shown.

Key words: *specialist of social sphere, professional training, competence, creativity, competence and creative approach, sustainable development of social groups.*

УДК 378.22:37.091.2

І. В. Карапузова

Полтавський національний педагогічний
університет імені В. Г. Короленка

ВИМОГИ ДО ЗДІЙСНЕННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ

У статті розкриваються особливості здійснення педагогічної підтримки студентів. Автор описує принципи, вимоги до здійснення педагогічної підтримки в педагогічних ВНЗ та педагогічні умови ефективності організації педагогічної підтримки майбутніх учителів у процесі навчання (гуманний характер стосунків суб'єктів навчання, побудований на засадах партнерства, гармонійної координації зусиль; педагогічне забезпечення процесів саморозвитку та самореалізації особистості студента у спеціально організованому освітньому середовищі шляхом інтеграції педагогічної, соціальної і психологічної підтримки; розвиток гуманістичної позиції майбутнього вчителя і формування вмінь здійснювати педагогічну підтримку в школі).

Ключові слова: *педагогічна підтримка, майбутній учитель, процес навчання, особистість, викладач, вимоги, принципи, умови.*

Постановка проблеми. Основним завданням сучасного процесу навчання майбутніх учителів є створення таких умов організації, щоб його учасники – викладач і студент – стали реальними суб'єктами взаємопідтримки, справді рівноцінними партнерами, а не просто співробітниками, які під тиском вимог і стандартів рухаються в напрямі отримання певного результату. Навчальний процес ВНЗ у межах визначених основ педагогічної підтримки принципово відрізняється від традиційних підходів до його організації, адже колектив викладачів, який реалізує концепцію підтримки, прагне не вести студента за собою, нав'язуючи йому норми, стандарти й вимоги до професії, а рухатись у професійному становленні за кожним майбутнім учителем, створювати умови для самовизначення, самоідентифікації й самореалізації, підтримувати його в здійсненні своєї самості, допомагати йому у вирішенні власних проблем. Саме в процесі підтримуваного навчання викладач і студент стають рівноправними суб'єктами, співтворцями педагогічного процесу, стосунки між ними набувають справжнього суб'єкт-суб'єктного характеру.

Аналіз актуальних досліджень. Педагогічна підтримка є предметом дослідження багатьох науковців, які розглядають її в різних аспектах: обґрунтування теоретико-методологічних і змістових основ професійно-педагогічної освіти, орієнтованої на особистісне і професійне зростання студента (В. Андрущенко, О. Абдуліна, С. Гончаренко, О. Гребенюк, М. Євтух,

Н. Ничкало, О. Пехота, О. Савченко, В. Сластьонін та ін.); організація процесу навчання студентів з урахуванням педагогічного супроводу й допомоги (І. Бех, Є. Бондаревська, Т. Давиденко, С. Максименко, В. Рибалко, Н. Тализіна, Т. Цецоріна, Т. Шамова, І. Якиманська та ін.); подолання труднощів студентів у навчанні (М. Данилов, Н. Кузьміна, В. Лозова); забезпечення сприятливих умов для самостійної роботи студентів і сприяння їх самоорганізації (А. Алексюк, С. Архангельський, Л. Гриценко, В. Козаков, П. Підкасистий та інші); розвиток особистості (Л. Анциферова, Л. Виготський, П. Гальперін В. Давидов, Д. Ельконін, Г. Костюк, В. Крутецький, О. Леонтєв, С. Максименко, С. Рубінштейн); оптимізація навчальної діяльності студентів, запровадження активних методів та інноваційних технологій навчання (А. Алексюк, Ю. Бабанський, В. Беспалько, Н. Бібік, І. Лернер, В. Лозова, Н. Мойсеюк, І. Підласий, І. Рогальська, О. Савченко, М. Скаткін та ін.).

У наукових дослідженнях, присвячених безпосередньо питанням педагогічної підтримки особистості, підтримку розглядають як надання допомоги у вирішенні проблем розвитку індивіда (А. Андрєєва, Т. Анохіна, О. Газман); як взаємодію, дружні стосунки, внутрішнє налаштування на спільний позитивний результат педагога й суб'єкта навчання (Н. Крилова, Н. Михайлова); як педагогічну діяльність, що забезпечує процеси індивідуалізації особистості (В. Бердеханова, Г. Сорока); як активну співучасть у життєвому самовизначенні особистості, підготовку до здійснення вибору в проблемних ситуаціях, самореалізацію й усунення суб'єктивних перешкод розвитку (Г. Костюк, А. Маслоу, В. Рибалка, К. Роджерс та інші).

В останні роки помітно зростає інтерес науковців до проблеми педагогічної підтримки особистості (Н. Андрющенко, Л. Антонова, Є. Бакшеєва, Г. Корнетов, С. Кульневич, Р. Рибоконь та інші), однак вимоги до здійснення педагогічної підтримки майбутніх учителів у процесі навчання ще не достатньо чітко висвітлені у вітчизняній науці і практиці.

Мета статті – розкрити особливості здійснення педагогічної підтримки студентів, зокрема, визначити основні принципи, вимоги та умови здійснення педагогічної підтримки майбутніх учителів у процесі навчання.

Методи дослідження. У педагогічному дослідженні було використано сукупність методів збору даних (спостереження, анкетування, бесіда, інтерв'ю, аналіз відповідей студентів і вивчення результатів їхньої навчальної діяльності); методи опрацювання й інтерпретації емпіричних даних (аналітичний і статистичний методи, порівняльний аналіз) та комплекс методик психолого-педагогічної діагностики.

Виклад основного матеріалу. Аналіз комплексу джерел у контексті нашого дослідження засвідчив, що процес навчання в педагогічному вищому навчальному закладі в умовах педагогічної підтримки особистості потребує врахування певних нормативних вимог, зокрема:

- відповідність суспільним потребам, що спрямовані на реалізацію головної мети вищих педагогічних навчальних закладів у сучасних умовах – формування вчителя, здатного творчо розв'язувати проблеми навчально-виховного процесу в школі, забезпечувати інтелектуальний, фізичний, моральний та естетичний розвиток учнів, тобто готувати високоосвіченого й висококваліфікованого спеціаліста;
- надання студентіві як суб'єкту педагогічного процесу у вищому навчальному закладі права вибору альтернативних навчальних планів і програм, можливостей для вдосконалення своїх потреб, інтересів, задатків у процесі науково-пізнавальної та практичної діяльності;
- забезпечення суб'єкт-суб'єктних відносин викладачів і студентів, завдяки чому в педагогічному процесі не тільки розвивається студент, але й викладач удосконалює свій науково-теоретичний і методичний рівень. Отже, відносини між учасниками педагогічного процесу є основним компонентом педагогічної діяльності, а суб'єкт-суб'єктні відносини – запорукою його ефективності;
- взаємозалежність мети, завдань, змісту, методів і форм організації навчання, основу якої становить міждисциплінарна психолого-педагогічна інтеграція [5, 153–154].

Усе зазначене вище та аналіз педагогічної літератури (праці С. Архангельського, Ю. Бабанського, В. Лозової, Л. Хомич) дають підстави розглядати процес навчання в педагогічному вищому навчальному закладі в умовах педагогічної підтримки як спеціально організовану взаємодію суб'єктів пізнавальної діяльності, яка моделюється для активного опанування студентами основ соціального досвіду, накопиченого людством у різних галузях науки, із метою розвитку інтелектуальної, чуттєво-вольової та інших сфер їхньої життєдіяльності, виховання потреби в самоосвіті й самореалізації [4, 89]. В. Лозова вважає, що особистісно-діяльнісна концепція підготовки спеціаліста дозволяє розглядати професійну освіту як формування унікальної, індивідуально-творчої особистості майбутнього вчителя та будувати навчання як відповідно до логіки змісту предметів, так до логіки розвитку особистості. Включення особистісного аспекту в процес професійної підготовки майбутнього вчителя забезпечує його суб'єктну позицію фахівця через запровадження особистісного досвіду в усі види професійної діяльності.

Отже, вихідною передумовою педагогічної підтримки майбутніх учителів у процесі навчання є, перш за все, гуманістичний, особистісно-орієнтований характер сучасної освіти, що нормує її спрямованість на потреби, інтереси, психофізіологічні можливості студентів, забезпечує спрямованість навчально-пізнавального процесу на розвиток і саморозвиток особистості майбутнього вчителя.

Підтримка завжди індивідуальна, тому її досить важко спланувати та перевірити її ефективність, оскільки результат може проявитися значно пізніше. Однак, є певні вимоги до здійснення педагогічної підтримки студентів.

У психолого-педагогічній літературі знаходимо деякі положення, на які необхідно звернути увагу при організації педагогічної підтримки. Так, О. Газман та його послідовники, спираючись на досвід вітчизняної та зарубіжної гуманістичної педагогіки і психології, схарактеризували «гуманістичні максими» (принципи) педагогічної підтримки:

- дитина не може бути засобом досягнення педагогічних цілей;
- самореалізація педагога – у творчій самореалізації дитини;
- завжди сприймай дитину такою, якою вона є;
- усі труднощі неприйняття долай моральними засобами;
- не принижуй своєї особистості та особистості дитини;
- не порівнюй нікого ні з ким, порівнювати можна тільки результати дій;
- довіряючи – не перевіряй;
- визнай право на помилку й не докоряй за неї;
- умій визнати свою помилку;
- захищаючи дитину, вчи її захищатися [1, 19].

Принципи педагогічної підтримки і сьогодні є предметом осмислення педагогів і психологів, під якими розуміємо сукупність основних ідей, що лежать в основі позиції педагога по відношенню до особистості, яка приймає підтримку. У дослідженнях називаються такі принципи педагогічної підтримки, як комплексність, опосередкованість, індивідуалізація допомоги; необхідність застосування системного та діяльнісного підходів, які передбачають вибір засобів і шляхів, постановку мети та вияв активності; добровільність, відповідальність, конфіденційність; співробітництво, розвиток, суб'єктність; амбівалентність, обов'язковість любові у вихованні, взаємна відкритість, глибинне спілкування, емпатійність, розуміння.

Поділяючи думки Н. Андрющенко, Т. Анохіна, О. Кодатенко, О. Шлюбуль, вважаємо, що педагогічна підтримка має відповідати таким загальним принципам:

- співробітництва, що полягає у взаємодії суб'єктів педагогічної підтримки;
- розвитку, який передбачає врахування прагнення й потреби особистості до самопізнання, самовираження, самоствердження;
- природовідповідності, за яким педагогічна підтримка має ґрунтуватися на загальних законах розвитку природи людини, розвивати в неї відповідальність за саму себе;
- суб'єктності, відповідно до якого педагог максимально сприяє розвиткові здібності особистості усвідомлювати своє «Я» у відносинах з іншими людьми й довкіллям, осмислювати свої дії, передбачати їхні наслідки як для себе, так і для інших, оцінювати свій вибір;

–прийняття людини як даності, що означає визнання цінності особистості на даний момент її розвитку, збереження поваги до неї незалежно від її успіхів, розвитку характерних особливостей, здібностей.

Досліджуючи дану проблему, О. С. Газман розробив систему правил [1]: справжня самореалізація педагога – у творчій самореалізації індивіда; індивід не може бути засобом у досягненні педагогічних цілей; педагог повинен приймати того, хто навчається, таким, який він є з його постійними змінами та постійним розвитком; всі труднощі неприйняття в поведінці індивіда долати моральними засобами; не принижувати гідності своєї особистості та особистості дитини; не порявнювати нікого ні з ким, етично коректно можна лише порівнювати результати дій; довіряючи – не перевіряй; педагог повинен признати право молодой особистості на помилку й не судити її за це; захищаючи індивіда необхідно вчити його захищатися; педагог повинен уміти вчасно признати свою помилку.

У своїх працях Л. П. Лазарева [2, 68–69] вказує на шляхи стабілізації педагогічної підтримки: по-перше, викладачі повинні мати чітке уявлення про навантаженість студентів і наявність у них робочого та вільного часу; по-друге, з метою профілактики розумових перевантажень та психічних розладів у студентів необхідний курс навчання про психогігієну, як на першому етапі навчання у ВНЗ, так і епізодично на наступних; по-третє, проблеми освітнього процесу будуть вирішуватися ефективніше при оновленні методичних форм навчання.

Слід зауважити, що перш ніж надавати педагогічну підтримку, педагог повинен визначити, по-перше, що саме необхідно підтримувати, тобто в якій із сутнісних сфер особистості студента є проблеми (наприклад, занижена самооцінка); по-друге, який вид підтримки (інтелектуальна, соціально-психологічна, комунікативна) потрібен у даному конкретному випадку і підходить для конкретного студента. При цьому важливого значення набуває дозування педагогічної підтримки, що ґрунтується на знанні й розумінні фізичної та духовної природи індивіда, обставин його життя, особливостей характеру, мови, поведінки, а також притаманного йому темпу навчальної роботи.

На основі аналізу психолого-педагогічної літератури з проблем педагогічної підтримки й організації навчального процесу у вищих навчальних педагогічних закладах та результатів власного дослідження можна окреслити такі вимоги до здійснення педагогічної підтримки майбутніх учителів у процесі навчання.

1. Включення всього педагогічного колективу в організацію педагогічної підтримки. Необхідність дотримання даної вимоги пов'язана з тим, що, по-перше, при діагностуванні рівня розвитку особистості майбутнього вчителя кожен педагог має свою думку, оскільки студенти по-різному ставляться до кожної дисципліни, і тому при визначенні рівня

розвитку особистості студента треба враховувати всі точки зору викладачів. По-друге, здійснення безпосередньо педагогічної підтримки потрібно проводити всіма викладачами одночасно для кращого результату.

2. Забезпечення умов для реалізації студентами своїх можливостей у процесі навчання, де відносини між педагогами та студентами будуються на основі співпраці, взаєморозумінні, повазі інтересів і прав кожного учасника освітнього процесу.

3. Сприяння самовизначенню кожного студента в усіх сферах життя через його власний вибір. Вибір сприяє позитивній зміні особистості, її самореалізації, розвитку в неї самостійності.

4. Створення сприятливого морально-психологічного клімату в колективі впливає на емоційне розвантаження особистості в такій атмосфері, що визначається самопочуттям студентів, відчуттям комфорту від перебування в колективі, сприяє налагодженню стосунків у ньому.

5. Упровадження демократичного стилю спілкування, свободи творчих дискусій, обміну думками, культури спілкування. Дотримання даної вимоги пов'язано з тим, що вплив педагога на особистість майбутнього вчителя здійснюється через безпосереднє спілкування з ним. Тільки у спілкуванні формується й удосконалюється особистість. Засобами спілкування в умовах педагогічної підтримки мають бути врахування точки зору співбесідника, розумні вимоги тощо.

6. Забезпечення матеріально-технічної бази навчально-виховного процесу ВНЗ. Це використання інноваційних технологій, створення науково-методичних рекомендацій, розробок, проведення конференцій різного рівня, круглих столів із питань навчання, виховання та самореалізації особистості студента в умовах вищого навчального закладу.

7. Уміння педагогів помічати й цінити неповторну індивідуальність кожного студента та проводити педагогічну діагностику. Ефективність педагогічної підтримки залежить від уміння педагога проводити педагогічну діагностику, що являє собою встановлення рівня розвитку студента. Метою діагностики в умовах педагогічної підтримки є спостереження за якісними змінами, що відбуваються у студента; аналіз зібраної інформації для виявлення змін, як позитивних, так і негативних, у розвитку, у професійному становленні особистості майбутнього вчителя тощо. Педагогічна діагностика спрямована на вибір і побудову індивідуального освітнього маршруту студента, вона враховує не тільки відповідність знань, умінь і навичок стандартам освіти, але й розвиток усіх сутнісних сфер особистості кожного індивіда.

8. Педагог, який працює в умовах педагогічної підтримки повинен пам'ятати ще про один аспект – це дозованість педагогічної підтримки. Необхідно зазначити, що вчасно отримана педагогічна підтримка звільняє молоду людину від більшості невирішених проблем, пов'язаних із

самореалізацією особистості, які постійно накопичуються та заважають людині бути самою собою, тим самим повноцінно жити, навчатися й розвиватися. Однак, педагог повинен пам'ятати, що він лише підштовхує студента до пізнання самого себе, розуміння своєї унікальності й неповторності, реалізації власної індивідуальності та самостійної побудови свого життєвого шляху. Викладач не має права нав'язувати студенту свого уявлення щодо розвитку його особистості.

9. Конфіденційність у роботі з кожним студентом, результатом дотримання цієї вимоги є налагодження довірливих стосунків між учасниками педагогічного процесу.

10. Спостереження за діяльністю педагогів та рефлексія власної діяльності виявили, що викладачі реагують на негативні факти й явища, а не на причини, що їх викликають. Тому наступною вимогою при організації педагогічної підтримки студентів є віра в кожного студента та його можливості; оцінювання не особистості, а її дій, вчинків і причин, що їх викликають; допомагати кожному студентові в пошуці власного «Я», у становленні особистості, збереженні її унікальності.

11. Важливою вимогою успішності педагогічної підтримки є оцінювання навчальної діяльності студентів. У традиційній системі навчання педагоги ставлять оцінки за відповідність знань, умінь і навичок студента вимогам вищого навчального педагогічного закладу. В умовах педагогічної підтримки при виставленні оцінки педагог оцінює не результат праці студента, а саму діяльність відповідно до індивідуальних можливостей кожного індивіда. Оскільки кожен, хто навчається, має різний темп роботи, рівень можливостей та потреб у засвоєнні навчального матеріалу. Також, бажано до оцінювання залучати самих студентів, це навчить їх самоаналізу й рефлексії. Оцінка, на думку Л. П. Лазаревої, це дуже чутлива педаль швидкості, натиснувши на яку, можа потрапити в катастрофу. Учена радить не поспішати з оцінкою, що стосується чужих людей, думок і слів [3, 51].

12. Навчальні програми з дисциплін, а особливо психолого-педагогічних, повинні включати в себе розгляд таких тем, які б спонукали студента до саморозвитку й самореалізації. Викладання навчального матеріалу має забезпечувати студентам не тільки можливість отримання нової інформації, а й прищеплювати їм бажання до самостійного набуття знань.

Унаслідок аналізу психолого-педагогічної літератури та проведеного експериментального дослідження для ефективності реалізації мети педагогічної підтримки майбутніх учителів у процесі навчання ми вважаємо доцільним виявити педагогічні умови її організації. У змістовому плані педагогічні умови організації педагогічної підтримки майбутніх учителів визначаємо як оптимальну характеристику функціонування різних видів, форм педагогічної підтримки та методів її здійснення в реальному навчальному процесі ВНЗ. Умовами, що забезпечують цей процес,

визначаємо: гуманний характер стосунків суб'єктів навчання, побудований на засадах партнерства, гармонійної координації зусиль; педагогічне забезпечення процесів саморозвитку й самореалізації особистості студента у спеціально організованому освітньому середовищі шляхом інтеграції педагогічної, соціальної і психологічної підтримки; розвиток гуманістичної позиції майбутнього вчителя і формування вмінь здійснювати педагогічну підтримку в школі.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Отже, можна сказати, що педагогічна підтримка – це не тільки педагогічна діяльність, що спрямована на самореалізацію особистості студента, але й ціннісне ставлення педагога до особистості кожного студента; повага до його індивідуальної самобутності; сприйняття студента як рівного, як суб'єкта навчальної діяльності та власного життя, який має власний, не подібний до інших, внутрішній світ, власне «Я»; турбота про психологічний комфорт майбутнього вчителя.

Працюючи в умовах педагогічної підтримки, завдання педагога полягає в підборі видів і засобів підтримки, які б дали можливість студенту розкрити свій внутрішній потенціал, при цьому не нав'язуючи йому свій шлях розв'язання проблем, що виникають.

ЛІТЕРАТУРА

1. Газман О. С. От авторитарного образования к педагогике свободы / О. С. Газман // Новые ценности образования. – 1995. – № 2. – С. 16–45.
2. Лазарева Л. П. Основные направления деятельности психологической службы вуза в вопросах и ответах / Л. П. Лазарева. – Хабаровск, 2001. – 79 с.
3. Лазарева Л. П. Педагогическая поддержка саморазвития жизнеустойчивости будущих специалистов технического профиля : моногр. / Л. П. Лазарева. – Хабаровск, 2000. – 166 с.
4. Лекції з педагогіки вищої школи: навч. посіб. / [за ред. В. І. Лозової]. – Х. : ОВС, 2006. – 496 с.
5. Хомич Л. О. Професійно-педагогічна підготовка вчителя початкових класів / Л. О. Хомич. – К. : «Магістр-S», 1998. – 200 с.

РЕЗЮМЕ

Карпузова И. В. Требования к осуществлению педагогической поддержки будущих учителей в процессе обучения.

В статье раскрываются особенности осуществления педагогической поддержки студентов. Автор раскрывает принципы и требования к осуществлению педагогической поддержки в педагогических вузах, педагогические условия эффективности организации педагогической поддержки будущих учителей в процессе обучения (гуманный характер отношений субъектов обучения, построенный на принципах партнерства и гармоничной координации усилий; педагогическое обеспечение процессов саморазвития и самореализации личности студента в специально организованной образовательной среде путем интеграции педагогической, социальной и психологической поддержки, развитие гуманистической позиции будущего учителя и формирование умений осуществлять педагогическую поддержку в школе).

Ключевые слова: педагогическая поддержка, будущий учитель, процесс обучения, личность, преподаватель, требования, принципы, условия.

SUMMARY

Kagaruzova I. Requirements for the realization of future teachers' educational support in the learning process.

The peculiarities of future teachers' educational support in the learning process have been revealed in the article.

The author considers the principles and requirements for educational support realization: student's consent for individual support; each student's confidential work (the result is a trusting relationship between the teacher and the student); the last word should belong to the student, as a teacher should teach to overcome problems and make decisions; teacher's faith in the ability of each student; the teacher's evaluation of actions and results of future teacher training not his personality; creating a favorable moral and psychological climate in the team; the teacher's awareness of educational support organization technology of the future teachers in the learning process; systematic project activity of educational process organizers of pedagogical universities on the basis of educational support concept.

The pedagogical conditions of organization efficiency regarding future teachers pedagogical support in the learning process have been described (humane nature of the relationship between the subjects of educational process according to the principles of partnership, harmonious coordination effort; pedagogical providing of student's self-development and self-realization processes in a specially organized educational environment by integrating educational, social and psychological support; the development of humanistic position and formation of future teachers' pedagogical skills to carry out support at school).

The main objective of future teachers' educational support in the learning process is to provide pedagogical processes aimed at disclosure of all its members' personal potential in the pedagogical university.

The realization of future teachers' educational support in the learning process requires humanistic, person-oriented approaches first and foremost. It sets norms in modern education to the needs, interests, and physiological capabilities of students, providing individual growth and self-development of the future teacher in the teaching and learning process.

Key words: pedagogical support, future teacher, learning process, personality, teacher requirements, principles, conditions.